

The article examines the procedure for criminal proceedings on a sea or river vessel that is outside Ukraine under the flag of Ukraine, if this vessel is assigned to a port located in Ukraine. Attention is paid to problematic issues related to the enforcement of individual procedures within the framework of this particular procedure of criminal proceedings.

Key words: criminal proceedings, sea or river vessel, captain of the vessel, measures to ensure criminal proceedings, detention.

УДК 343.1

В.В. ДЕРНОВИЙ

*Віталій Валерійовича Дерновий, аспірант
Національної академії внутрішніх справ*

ПРАВОВА ОСНОВА ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ, ВЧИНЕНОГО ОСОБОЮ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ІНОЗЕМЦІВ

На сьогодні злочинність набуває транскордонного характеру. Дедалі частіше службові особи використовують свої міжнародні корупційні зв'язки для вчинення злочинів, особливо передбачених ст. 191 КПК України. У даному контексті один із найважливіших етапів розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії – це вчасна та якісна підготовка запитів про міжнародну правову допомогу.

Особливістю розслідування вищевказаної категорії є необхідність застосування не тільки правових норм національного законодавства, а й ратифікованих міжнародно-правових договорів. Це впливає із Конституції України, де вказано, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України»¹.

Таким чином, загальновизнані принципи й норми міжнародно-правових актів, з одного боку, є складовою частиною кримінально-процесуального права, і безпосередньо породжують права людини у кримінальному процесі, а, з іншого, являють собою важливу передумову вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України².

У даному контексті необхідність визначення відповідного нормативного-правового регулювання на міжнародному та національному рівні, дослідження їхнього змісту та конкретних особливостей є необхідною умовою для дослідження міжнародно-правової допомоги при проведенні процесуальних дій під час розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців.

Окремі аспекти міжнародного співробітництва держав у протидії злочинності досліджували: А.Б. Антонюк, О.В. Баулін, Т.С. Гавриш, Ю.М. Грошевий, М.П. Данилюк, В.І. Дубина, Г.О. Душейко, С.Є. Житняк, Є.В. Зозуля, В.В. Ігнатенко, О.Н. Карпов, О.В. Культенко, Л.В. Максимів, В.В. Назаров, Є.О. Наливайко, Н.А. Потомська, І.В. Рогатюк, І.А. Тітко, Ю.М. Черноус та ін.

Вищезазначені науковці вивчали загальні засади міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях. На основі їхніх досліджень вважаємо за необхідне зупинитися на особливостях правової регламентації міжнародно-правової допомоги при проведенні процесуальних дій під час розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців, шляхом визначення відповідних міжнародних та національних нормативно-правових актів.

Правова основа у сфері міжнародного співробітництва – це фундамент, правовий базис, на який спирається вся діяльність, пов'язана із міжнародно-правовою допомогою. Вчені по-різному визначають правові основи міжнародного співробітництва.

Так, А.І. Дмитрієв, А.С. Мацко, В.І. Муравйов вважають міжнародно-правовою основою міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю угоди між державами: універсальні конвенції, регіональні конвенції, двосторонні договори про правову допомогу у кримінальних справах та діяльність міжнародних організацій³.

Як зазначає А.Г. Маланюк, система правового регулювання порядку провадження у кримінальних справах, пов'язаного з міжнародними відносинами, складається із двох частин: міжнародних договорів (конвенцій) та внутрішньодержавного законодавства, яке на даний час переважно охоплює підзаконні нормативно-правові акти⁴.

С.Т. Пунь правовою основою міжнародного співробітництва українських правоохоронних органів з відповідними органами іноземних держав вважає ратифіковані Верховною Радою України конвенції Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, рішення Ради глав держав і Ради глав урядів СНД, міжнародні багатосторонні і двосторонні договори держави, угоди і рішення таких органів координації взаємодії з партнерами із

СНД, як Рада міністрів внутрішніх справ, Рада керівників органів безпеки та спеціальних служб та інші, а також договори та угоди міжвідомчого характеру⁵.

На думку О.В. Узуової, правову основу здійснення міжнародної правової допомоги під час розслідування злочинів складають: 1) міжнародні міждержавні договори (двосторонні та багатосторонні); пакти, конвенції, договори, угоди; 2) міжвідомчі договори (угоди); міждержавні угоди з окремих питань, що стосуються взаємодії держав у боротьбі зі злочинністю⁶.

Ми погоджуємося з думками даних вчених. Так, основоположними нормативно-правовими актами для міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, пов'язаних із заволодінням чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 року, Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 та ін.⁷

Стосовно національного законодавства, то основним нормативно-правовим актом, що регулює міжнародне співробітництво кримінальних провадженнях, пов'язаних із заволодінням чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців, є Кримінальний процесуальний кодекс України.

Слід зазначити, що при розслідуванні будь-якого кримінального провадження найбільш ймовірним буде те, що запит правоохоронного органу про міжнародну правову допомогу буде ґрунтуватися саме на Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. Дана Конвенція була ратифікованою відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» № 251-V від 18.10.2006 року. Як свідчить практика, ця Конвенція дійсно є фундаментальним для міжнародного співробітництва документом у кримінальних провадженнях з ознаками корупції, на яку є посилання практично у кожному запиті про міжнародну правову допомогу.

У ст. 17 Конвенції містить чіткий перелік заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою.

Слід наголосити, що ст. 191 Кримінального кодексу України підпадає за своїми ознаки під ознаки злочин, зазначеного в статті 17 Конвенції, а тому скерування запитів про міжнародну правову допомогу при розслідуванні кримінального провадження за такою кваліфікацією завжди має виконуватися учасником Конвенції та відмова у його виконанні не допускається.

Міжнародне співробітництво при розслідуванні кримінальних проваджень цієї категорії є ключовим механізмом отримання доказової бази, а тому здійснивши першочергові заходи з отримання інформації з публічних баз даних, та одночасно зі здійсненням співробітництва з Державною службою фінансового моніторингу, сторона обвинувачення має визначитися з обсягом міжнародної правової допомоги, яка йому необхідна для розслідування.

Орієнтовний, однак не вичерпний, перелік допомоги, яка запитується при розслідуванні кримінальних проваджень визначений статтею 46 Конвенції, та на практиці, як правило, включає одержання показань свідків; проведення обшуку, надання оригіналів або засвідчених копій відповідних документів та матеріалів, у тому числі урядових, банківських, фінансових, корпоративних або комерційних документів; виявлення та відстеження доходів від кримінальної діяльності, майна, засобів вчинення злочинів або інших предметів з метою доказування.

При цьому, більш швидкому виконанню запиту про міжнародну правову допомогу може сприяти зазначення у його змісті допомоги про те, що його необхідно проводити відповідно до внутрішнього права запитуваної Держави – учасниці. Деякі слідчі – навпаки, ставлять питання щодо проведення запитуваних процесуальних дій за законодавством України доцільність чого дуже сумнівна, та значно ускладнює для запитувачої сторони його виконання та потребує додаткових витрат на його підготовку. Зокрема, при допиті свідків, це зумовлює здійснення перекладу норм КПК України на мову запитуваної сторони, необхідності роз'яснення цих прав, обов'язків та відповідальності.

Слід наголосити на можливість відповідно до п. 14 ст. 4 Конвенції скерувати запит про міжнародну правову допомогу в електронному вигляді.

Крім того, Конвенція у ст. 51 визначає повернення активів її основоположним принципом, у зв'язку з чим Держави-учасниці мають з цією метою якнайширше співпрацювати одна з одною й надавати одна одній допомогу.

У багатьох європейських країнах законодавство про захист банківської таємниці досить жорстке, однак учасники цієї Конвенції зобов'язані перевіряти особу клієнтів, вживати обґрунтованих заходів для встановлення особи власників-бенефіціарів коштів, депонованих у великому розмірі, і вживати більш жорстких заходів контролю щодо рахунків, які намагаються відкрити або які відкриті особами, які мають або мали значні державні повноваження, членами їхніх сімей і тісно пов'язаними з ними партнерами або від імені будь-яких перерахованих вище осіб.

Іншим основоположним міжнародно-правовим договором є Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, який був ратифікований Україною 01.06.2011 та набув чинності для України 01.01.2012.

За вказаним протоколом сторони зобов'язалися надавати без зволікання одна одній відповідно до положень цієї Конвенції якнайширшу взаємну допомогу в провадженні стосовно правопорушень, покарання яких на момент прохання про надання допомоги підпадає під юрисдикцію судових органів запитуючої Сторони.

Також статтею 15 Конвенції передбачений цікавий порядок взаємодії між учасниками Конвенції через пересилання у термінових випадках документів через Міжнародну організацію кримінальної поліції (Інтерпол), що також може суттєво прискорити здійснення міжнародного співробітництва між учасниками Конвенції.

Крім того, ст. 4 Другого додаткового протоколу передбачено, що прохання про надання взаємної допомоги та будь-які інші повідомлення, передбачені Європейською конвенцією про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 р. або протоколами до неї, можуть надсилатися за допомогою будь-яких електронних або інших засобів зв'язку за умови, що запитуюча сторона готова на прохання будь-коли надати їхній письмовий запис й оригінал.

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах» від 01 червня 2011 р. № 3449-VI, згідно з п. 9 ст. 15 Конвенції у редакції ст. 4 Другого додаткового протоколу Україна погоджується приймати та виконувати прохання, одержані за допомогою електронних або інших засобів зв'язку, за умови, що запитуюча сторона гарантує невідкладне надання письмового оригіналу цього прохання. Матеріали, отримані внаслідок виконання такого прохання, надаватимуться запитуючій стороні лише після надходження оригіналу прохання.

Таким чином, для оперативності міжнародного співробітництва доцільно в кожному випадку вирішувати питання щодо скерування запиту про міжнародну правову допомогу безпосередньо електронною поштою. Як свідчить практика, це дуже дієвий механізм, коли у стислі строки необхідно заарештувати кошти на розрахунковому рахунку в іноземній банківській установі.

Крім того, вказаною статтею навіть передбачена можливість здійснення запиту про надання взаємної правової допомоги в усній формі, який у подальшому в терміновому порядку має бути підтверджено письмовим запитом. На практиці такий вид взаємодії використовується, однак завжди повинен супроводжуватися одночасним скеруванням запиту адресату в паперовому та електронному вигляді.

Наведені механізми взаємодії передбачені також міждержавними двосторонніми договорами у сфері надання взаємної допомоги у кримінальних справах, наприклад ст. 4 Договору між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 22 липня 1998 року⁸. Так, запит про допомогу має бути зроблений у письмовій формі, крім невідкладних випадків, коли центральний орган запитованої держави може прийняти запит в іншій формі. Якщо запит зроблено не в письмовій формі, він підтверджується письмово протягом десяти днів, якщо центральний орган запитованої держави не погоджується про інше. Запит робиться мовою запитованої держави, якщо не погоджено інше.

Також важливим документом, на підставі якого здійснюється міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях зазначеної категорії, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р., яка набула чинності для України 21 травня 2004 року.

На практиці досить часто заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців вчиняється в складі організованої групи чи злочинної організації. Разом із тим не у кожному випадку сторона обвинувачення докладає усіх можливих зусиль для доведення факту діяльності структурно оформленої групи та кваліфікації дій усіх співучасників вчиненого злочину.

Аналіз норм міжнародно-правових документів, що регулюють порядок здійснення міжнародно-правової допомоги при проведенні процесуальних дій під час розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем із залученням іноземців, дає змогу виділити основні вимоги, що повинні ставитися до такого міжнародного співробітництва.

При складанні запитів про міжнародну правову допомогу доцільно надавати обґрунтування необхідності виконання запиту про міжнародну правову допомогу у максимально стислі, однак розумні строки, та зазначати у разі необхідності крайні строки необхідності його виконання.

Якщо запит включає багато пунктів, деякі із яких можуть потребувати більш значного періоду часу виконання, ніж інші, позитивною є практика надання у запитах пояснень про необхідність скерування матеріалів щодо часткового виконання запитів про міжнародну правову допомогу одразу після їх отримання.

З огляду на викладене основоположні документи, на яких буде ґрунтуватися міжнародне співробітництво, містять деякі тонкощі, що повинні бути врахованими слідчим, прокурором під час здійснення міжнародно-правової допомоги.

¹ Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

² *Узунова О.В.* Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / О.В. Узунова. – К., 2008. – С. 1.

³ *Дмитрієв А.І.* Міжнародне публічне право: Практикум / А.І. Дмитрієв, А.С. Мацко, В.І. Муравйов ; відп. ред.: Ю.С. Шемшученко, А.В. Губерський. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С. 235.

⁴ *Маланюк А.Г.* Провадження у кримінальних справах, пов'язаних із міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / А.Г. Маланюк. – К., 2004. – С. 4.

⁵ Пунь С.Т. Проблемні аспекти правового регулювання міжнародного співробітництва правоохоронних органів України у сфері протидії транснаціональному наркобізнесу / С.Т. Пунь // Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (3–4. лист. 2006 р.). – Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр справ. 2007. – С. 161.

⁶ Узунова О.В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / О.В. Узунова. – К., 2008. – С. 6.

⁷ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 49. – С. 2048 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/print; Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах // Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – С. 1950 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518/print ; Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // Офіційний вісник України. – 2006. – № 14. – С. 340 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789

⁸ Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах // Офіційний вісник України. – 2006. – № 31. – С. 463 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_019/print

Резюме

Дерновий В.В. Правова основа здійснення міжнародно-правової допомоги при проведенні процесуальних дій під час розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого особою шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців.

У статті здійснено аналіз правової основи здійснення міжнародно-правової допомоги при проведенні процесуальних дій під час розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого особою шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців, а також розглянутий порядок виконання запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу на території іноземної держави.

Ключові слова: правова основа, злочин, процесуальні дії, кримінальне провадження, іноземці.

Резюме

Дерновой В.В. Правовая основа осуществления международно-правовой помощи при проведении процессуальных действий при расследовании завладения чужим имуществом, совершенного лицом путем злоупотребления служебным положением с привлечением иностранцев.

В статье осуществлен анализ правовой основы осуществления международно-правовой помощи при проведении процессуальных действий при расследовании завладение чужим имуществом, совершенного лицом путем злоупотребления служебным положением с привлечением иностранцев, а также рассмотрен порядок выполнения запроса (поручения) о международной правовой помощи на территории иностранного государства.

Ключевые слова: правовая основа, преступление, процессуальные действия, уголовное производство, иностранцы.

Summary

Dernoyi V. The legal basis for the implementation of international legal assistance in conducting procedural actions in the course of investigating the taking possession of someone else's property committed by a person through abuse of office with the attraction of foreigners.

The article analyzes the legal basis for the implementation of international legal assistance in conducting procedural actions in the course of investigating the taking over of someone else's property committed by a person through abuse of office with the involvement of foreigners, as well as the procedure for the execution of the request (assignment) on international legal assistance in the territory of a foreign state.

Key words: legal basis, crime, procedural actions, criminal proceedings, foreigners.